

LJUDMILA PETRUŠEVSKÁ

čas noc

Pistorius & Olšanská

Ljudmila Petruševská (*1938) se v devadesátých letech 20. století, kdy její texty mohly konečně vycházet bez omezení, rychle stala jednou z nejznámějších a nejvýznamnějších představitelk současně ruské literatury. Její knihy jsou skvěle přijímány jak čtenáři, tak kritikou a literární vědci v ní vidí pokračovatelku tradice velkých ruských spisovatelů Dostojevského, Gogola a Babela. Novela *Čas noc*, poprvé vydaná časopisecky v roce 1992, je jejím patrně nejvýznamnějším dílem. Byla nominována na ruskou obdobu Bookerovy ceny, přeložena do více než třiceti jazyků a dočkala se světového ohlasu.

Výrazně expresivní text fascinuje svou stylistickou dokonalostí, rychlým spádem a otevřeností. Zápisky ústřední postavy, básnířky Anny Andrijanovny, zachycují krutou bídu života v pozdní sovětské éře, která se promítá i do rodinných vztahů. Před čtenářem se odehrává souboj vypravěčky s ostatními členy rodiny i s vlastní existencí. Tato konfrontace je bezohledná a plná zákeřných úderů, čtenář však v knize vedle naturalistických scén nalezne také notnou dávku nadhledu a černého humoru.

Photo © Anastassia Kazakova

Prozaička, básnířka, dramatická, autorka knih pro děti a scénářů animovaných filmů **Ljudmila Petruševská** (*1938) je považována za jednu z nejvýznamnějších představitelk současně ruské prózy a dramatu. Vystudovala žurnalistiku v Moskvě. Publikace dvou povídek v časopise Aurora v roce 1972 odstartovala více než deset let vynuceného ticha, které skončilo teprve s uvolněním poměrů v období perestrojky. Její povídky a hry se pak rychle dostaly do širokého povědomí.

Petruševská dává přednost kratším prozaickým útvarům – povídkám a novelám, které mívají experimentální charakter, žánrově tíhnou ke grotesce, absurdnu, magickému realismu, anebo k drastickému naturalismu (tzv. *černucha*). Osudy jednotlivých protagonistů jsou často drastické, Petruševská však na své postavy nepohlíží jen jako na oběti, často jim ponechává naději a víru v zázraky. Publikovala přes třicet prozaických knih, z nichž je třeba zmínit alespoň sbírky povídek *Nesmrtelná láska* (Бессмертная любовь, 1988) a *Dvě carství* (Два царства, 2007). Jejím patrně nejznámějším a nejprekládanějším dílem je novela *Čas noc* (Время ночь, 1992). Do češtiny byla kromě této novely přeložena sbírka povídek *Byla jednou jedna žena, která chtěla zabít sousedovo dítě* (česky 2018) a čtyři divadelní hry *To jsou věci* (česky 1985), *Holdiny hudby* (česky 1988), *Syrová kýta* (česky 1991) a *Temná komora* (1988, česky 1994).

Ljudmila Petruševská je držitelkou řady literárních cen, například Ceny Alexandra Puškina (1991), Ceny Triumf (2002), Státní ceny Ruské federace (2003), ceny World Fantasy Award (2010) a ruské prestižní ceny Velké kniha (2018).

S

Ljudmila Petruševská

Čas noc

LJUDMILA PETRUŠEVSKÁ

čas noc

Z ruštiny přeložila
Erika Čapková

Pistorius & Olšanská
Příbram 2019

Publikace byla redakčně a vydavatelsky připravena v rámci semináře Nakladatelská praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a vydána s laskavou finanční pomocí grantového programu ruské nadace Institut perevoda Biblii.

AD VERBUM

The publication of the book was negotiated through Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency (www.bgs-agency.com).

Text © Ludmilla Petrushevskaya, 1992

Translation © Erika Čapková, 2019

Typography © Klára Horová, 2019

ISBN 978-80-7579-071-2 (PDF)

ISBN 978-80-7579-040-8 (tištěná kniha)

Zazvonil telefon a ženský hlas řekl:

„Promiňte, že vás ruším, ale po mámě,“ odmlčela se, „po mámě tu zbyly rukopisy. Myslela jsem si, že byste si je třeba mohla přečíst. Byla to básnířka. Pochopím samozřejmě, když nebudete mít čas. Moc práce? Rozumím. V tom případě se omlouvám.“

Za dva týdny přišel v obálce rukopis, zaprášené desky a v nich spousta popsaných listů, školních sešitů a dokonce formulářů na telegram. Podtitul: Zápisky na kraji stolu. Zpáteční adresa i příjmení chyběly.

Nechápe, že by se na návštěvě neměl lačně vrhat k toaletnímu stolku a brát do rukou všechny ty vázičky, sošky, flakonky a hlavně ne šperkovničky. Nemůže se nad talířem ptát, jestli si může přidat. Sotva jsme přišli do cizího bytu, hned někam leze, dítě hladu, na podlaze pod postelí našel zapomenuté autíčko a myslí si, že ten objev je teď jeho, celý šťastný si ho tiskne na prsa, září a ukazuje paní domu, co právě našel a kde: že to samo zajelo pod postel! A moje přítelkyně Máša, to její vnuk nechal zajet pod postel dárek od ní, angličáka, a zapomněl na něj, ona, tedy Máša, nervózně vychází z kuchyně, mezi jejím vnukem Denisem a mým Timočkou začíná

divoká šarvátka. Byl to hezký byt z poválečné doby, přišli jsme si půjčit, než dostanu důchod, všichni se teď trousili z kuchyně, olizovali si mastné rty a Máša se musela kvůli nám do té kuchyně ještě jednou vrátit a přemýšlet, co by nám tak dala, aby jim samotným nebylo. Situace se má asi takto: Denis se vrhá na autíčko, ale ten můj nešťastnou hračku nechce pustit, Denis má přitom těchhle aut celou řadu, mohl by je z fleku vystavovat, je mu devět let a je to pěkný dlouhán. Odtrhávám Timu od Denise i jeho autíčka, Timočka se vzteká, příště by nás ani nemuseli pustit, Máša beztak váhala, když mě uviděla v kukátku! Následně ho vleču do koupelny, aby se umyl, pláčem je dočista zesláblý, hysterie v cizím domě! Proto nás nemají rádi, kvůli Timočkovi. Já se ale chovám jako anglická královna, všechno odmítám, tedy co všechno: slazený čaj se sušenkami! Piju jejich čaj a mám k tomu chleba, co jsem si přinesla. Nenápadně ho uždibuju z pytlíku, neboť hladovět za cizím stolem je nesnesitelně trýznivé, Tima se už pustil do sušenek a ptá se, jestli si je může namazat máslem (na stole je zapomenutá máslenka). Pro tebe taky? zeptá se Máša. Pro mě je ale hlavní nakrmit Timofeje: Ne, děkuju, namaž radši Timočkovi tlustší vrstvu, chceš ještě, Timo? Zachytím podezřívavé pohledy Denise, stojícího mezi dveřmi, nemluvě o zeti Vladimirovi, ten radši odešel kouřit na schodiště, a jeho ženě Oxaně, která právě vešla do kuchyně, a i když moc dobře ví o mém trápení, přímo před Timou říká (a celá se napaňuje): „Tak jakpak, teto Aňo (to jsem já), chodí k vám Aljona? Timo, navštěvuje tě tvoje máma?“

„Ale jdi, Duněčko (to je její dětská přezdívka), Duňašo, vždyť už jsem ti to říkala. Aljona je nemocná, pořád má zánět prsu.“

„Zánět prsu???“ (A vlastně to znělo jako: Cože, zánět? Ona už zase kojí???)

Sebrala jsem ještě pár sušenek, dobrých máslových sušenek, a vedu Timu z kuchyně do obýváku k televizi, honem, honem, za chvíli bude večerníček, i když zbývá ještě půl hodiny.

Oxana je nám ale v patách a říká, že by se asi mělo dát vědět k Aljoně do práce, že matka nechala dítě napospas osudu. Napospas osudu, to znamená napospas mně? To jsou mi věci.

„Kam do práce, neblázni, Oxanko, vždyť je doma s miminkem.“

Pak se mě ještě vyptává, jestli Aljona to dítě čirou náhodou nemá s tím, o kterém jí po telefonu vyprávěla, že si nikdy nedokázala představit, že bude prožívat takovou lásku: že pláče, vzbudí se a štěstím pláče. S ním? Jak si ode mě Aljona chtěla půjčit na družstevní byt, ale my jsme peníze neměli, protože jsme zrovna kupovali nové auto a opravovali chatu? To je on? Odpovídám, že netuším.

Všechno tohle vyptávání má jediný cíl, odradit nás od další návštěvy. Přitom se ty dvě, Duňa a Aljona, dřív kamarádily, když byly malé, jeli jsme společně na dovolenou do Pobaltí, já, tehdy mladá a opálená, můj muž a děti a Máša s Duňou, přičemž Máša se vzpomínala po urputné snaze uhnat jednoho mužského, musela kvůli němu na potrat, on ale zůstal

se svojí rodinou a zároveň si nic neodpíral, ani modelku Tamku, ani leningradskou Tusju, Máša to všechno věděla a já jsem ještě přilila olej do ohně, poněvadž jsem znala ještě jednu ženu z filmové akademie, kterou široko daleko proslavily její výstavní boky a skutečnost, že jí po svatbě přišlo domů upozornění z kožní a venerologické kliniky, že zmeškala poslední injekci na kapavku, a právě s touhle ženskou se rozešel jen přes okno své volhy, a ona, tehdy ještě studentka, běžela za autem a plakala, a tak jí z okna hodil obálku a v obálce (zastavila se, aby ji mohla zvednout) byly dolary, ale ne moc velká suma. Byl to profesor marxismu-leninismu. No a Máša zůstala s Duňou sama a my jsme se ji s mužem snažili rozptýlit, s ostentativním přemáháním nás doprovázela do sítěmi ověšené přímořské hospody ve stanici Majori, my jsme za ni platili – žijem jen jednou – bez ohledu na její safírové náušnice. Ona se podívala na můj umělohmotný nárameček podle tehdejší módy, český, za rubl dvacet kopějek, a řekla: To je kroužek na ubrousky? Jo, odpověděla jsem a navlíkla si ho na ruku.

Ty časy už jsou pryč, nemluvím o tom, že jsem pak dostala výpověď, chci tím říct, že jsme vždycky byly a vždycky budeme s touhle Mášou každá z jiného světa, no a její zeť Vladimír tu teď sedí a dívá se na televizi, tak proto jsou každý večer tak navrčení, teď se totiž Denisek s otcem začne hádat, jestli se má nebo nemá přepnout na večerníček. Můj Timočka ho vidí jednou do roka a teď říká Vladimirovi: Prosím, prosím. Já vás moc prosím! Spíná ruce a divže nepadá na kolena, to napodobuje mě, ach jo. Ach jo.

Vladimir je proti Timovi zaujatý a Denis se mu zprotivil, jako by byl ukňučené psisko, zeť, jen mezi námi, má očividně zaječí úmysly, proto je Oxana tak jedovatá. Zeť dělá doktorát, taky z marxismu-leninismu, ten obor je s danou rodinou nějak spjatý, i když sama Máša vydává všechno možné, jako redaktorka měla na starost sborníky a ročenky, i mně tam nechala trochu si přivydělat, povýšeně, jako by rozdávala milodary, ačkoli jsem ji tím vlastně zachránila, když jsem narychlo sesmolila článek o dvoustém výročí minského závodu na traktory, dala mi za to neobvykle nízký honorář, ukázalo se, že jsem měla spoluautora, aniž jsem to ovšem věděla dopředu, hlavního továrního technologa, tak je to u nich zvykem, protože nejdůležitější je odbornost. Ale pak se to tak zamotalo, že mi řekla, abych se tam dalších pět let neukazovala, objevila se jakási připomínka, že prý jak je to vůbec možné, dvě stě let továrny na traktory, že to snad první traktor sjel z výrobní linky už v roce sedmnáct set a něco?

Vraťme se k zeti Vladimirovi, právě se dívá na televizi, v obličejí je rudý, dávají nějaký veledůležitý zápas. Začíná klasická scéna! Denis otevřel pusku, brečí a sedá si na podlahu. Přidává se Timka, chce mu pomoci a nešikovně mačká čudlíky nazdařbůh, televize černá, zeť s křikem vyskakuje, ale naštěstí jsem tu já, jako vždycky ve střehu a připravená, Vladimir utíká za ženou a tchyní do kuchyně, nedokázal uhodit, sláva bohu, vzpamatoval se, nevtáhl ruku na dítě bez matky. Denis už odstrčil polekaného Timu, zmáčkl ty správné čudlíky a teď se bok po boku dívají na pohádku, přičemž Tima se blaženě uhihňává.

Nic ale není na tomhle světě jen tak, Vladimír už ženským za tepla všechno vyslepičil, teď si žádá odplatu a vyhrožuje, že jinak odejde (já si to tak představuju!), a Máša vchází s ustaraným obličejem, jako ten, kdo udělal dobrý skutek, ale úplně, úplně zbytečně. Za ní jde Vladimír s výrazem orangutana. Hezký mužský obličej, trochu jako u Charlese Darwina, ale ne zrovna v téhle chvíli. Teď je v něm něco proradného a hanebného.

Dál tu scénu ani nemusíme sledovat, řvou na Denise, dva slaboši, co se Timočka těchhle scén už napslouchal... Ústa se mu začínají křivit. Něco jako nervový tik. Křik ve skutečnosti nepatří Denisovi, ale nám. Jsi obyčejný sirotek, sirotek – je to jenom taková lyrická vsuvka. Ještě lepší to bylo v domě, kam jsme s Timou šli navštívit vzdálené známé, neměli telefon. Přišli jsme, vešli dovnitř, všichni sedí u stolu. Tima: Mami, já bych taky chtěl jíst. No jo, je to hrůza, jsme venku dlouho, dětem hned vyhládne, už jdeme domů, Timočko, vždyť já se vás chtěla jen zeptat, jestli nemáte nějaké zprávy o Aljoně (je to rodina její bývalé spolupracovnice, se kterou si snad někdy volají). Bývalá spolupracovnice mechanicky vstává od stolu a nalévá nám každému porci silného boršče s masem, ohohó. Ani jsme nedoufali. Zprávy od Aljony ale nemají. „Je vůbec mezi živými?“ „Tady se nezastavila, telefon nemáme a do práce mi nevolá. V práci se člověk beztak nezastaví, pořád v jednom kole... Buď vybírám členské poplatky, nebo se najde něco jiného.“ „Chleba? Ale neblázněte... no, děkujeme... Hlavní jídlo nebudeme, vždyť je vidět, že jste unavení, sotva jste přišli z práce. Leda jenom Timofejkovi. Timo, chceš maso?“ Jen pro

něj, pro něj (nečekaně začínám brečet, moje slabina). A stejně nečekaně zpod postele vyskočí fena vlčáka a kousne Timu do lokte. Tima řve jako na lesy a pusou má plnou masa. Hlava rodiny, také něčím vzdáleně připomíná Charlese Darwina, vyskakuje od stolu se zuřivým křikem a hrozbami, samozřejmě se tváří, že to patří psovi. Takže to by bylo, víckrát už sem přijít nemůžeme, tenhle byt jsem si schovávala v záloze pro případ nejvyšší nouze. Teď je po nadějích, teď budeme muset v nejvyšší nouzi hledat jiné zdroje.

Ach, Aljono, moje vzdálená dcero. Domnívám se, že nejdůležitější věcí v životě je láska. Čím jsem si to tedy zasloužila, já ji přece šíleně milovala! Šíleně jsem milovala i Andrijušenku! Nekonečně.

Teď už je po všem, život mám za sebou, i když by mi moje léta nikdo nehádal, jeden se dokonce spletl, když mě viděl zezadu: Slečno, jej, promiňte, paní, nevíte, kde bychom našli tuhle ulici? Byl špinavý a zpocený, boháč od pohledu, dívá se na mě vlídně, všechny hotely jsou totiž plné, říká. Jo, tyhle ptáčky známe, moc dobře vás známe! Jo, jo! Zadarmo chce přespát, za půl kila granátových jablíček. A ještě aby mu člověk podstrojoval, postav na čaj, povlíkni postel a radši se zamkni na klíč, aby na tebe nic nezkusil – stačí jediný pohled a hned je mi všechno jasné. Jako bych byla šachistka. Já jsem básník. Někdo má radši slovo „básnířka“, ale podívejte se, co říká Marina nebo Anna, s níž jsme téměř mystické jmenovkyně, jenom pár písmenek nás odlišuje, ona je Anna Andrejevna, já jsem také Anna, ale Andrijanovna. Při svých vzácných vystoupeních prosím, aby mě představovali: básník Anna plus manželovo příjmení.

Děti mě poslouchají, a jak poslouchají! Znáš dětská srdce. A Timofej je všude se mnou, jdu na scénu a on se posadí ke stolku vedle mě, za žádnou cenu by nešel do hlediště. Sedí a má zkřivené rty, můj ty bože, nervový tik. Žertuju, hladím Timu po hlavě: Mě a Tamaru uvidíte jen v páru. A někteří tupí organizátoři na to: Jen ať si Tamarka sedne do sálu. Nevědí, že je to citát ze známé básně Agnii Barto.

Samozřejmě že Tima odpoví „nejsem žádná Tamarka“, a šklebí se, ani nepoděkuje za bonbon, zarputile se drápe na scénu a sedá si ke konferenčnímu stolku se mnou, brzo mě už vůbec nikdo nebude zvat, kvůli tobě, rozumíš? Uzavřené dítě, až je to k pláči, měl holt těžké dětství. Nemluvné, někdy i hodné děťátko, moje hvězdička, moje jasněnka. Rozkošný chlapeček. Vždycky když jsem mu jako malému vynášela nočník, říkala jsem si, že jeho moč voní po heřmánkové louce. A jeho kudrnatá hlavička, když je dlouho nemytá, voní jako rozkvetlé floxy. Když je vykoupaný, voní zcela nepopsatelně, jako miminko. Hedvábné nožičky, hedvábné vlásy. Neznám nic krásnějšího než miminka. Jedna nána, Galina, u nás v bývalé práci, řekla: Mít tak kabelku (husa) z dětských tvářiček! Zanícená fiflena, která pravda snila o kožené kabelce, ale zároveň strašně milovala svého syna a kdysi dávno říkala, že má tak nádherně rostlý zadeček, že od něho nemůžeš odtrhnout oči. Teď tenhle zadeček svědomitě slouží v armádě, konec příběhu.

Všechno tak rychle uvadá, je zbytečné dívat se na sebe do zrcadla! Jsi to pořád ty, ale život už je pryč, Tima: Babi, půjdeme už, říká mi, sotva jsme přišli na vystoupení, žárlí na

můj úspěch, nemůže ho snést. Jen ať všichni vědí, kdo jsem: jeho babička. Ale co naplat, děťátko, tvoje Anna musí vydělávat penízky (i před ním si říkám Anna). Je to přece pro tebe, spratku dotěrná, a taky pro babičku Simu, Aljona, sláva bohu, dostává alimenty, ale Andrejovi něco přispět musím kvůli jeho patě (o tom později), kvůli jeho životu zmrzačenému vězením. Tak. Vystoupení dělá jedenáct rublů. Někdy taky sedm. I kdyby to bylo jen dvakrát do měsíce, vřelé díky Naděnce, klaním se hluboce tomuto neobyčejnému stvoření. Jednou jsem dala Andrejovi za úkol dovézt jí cestovní doklady a ten ničema vymámil od chudinky deset rublů! Před její nemocnou, invalidní matkou! Jak já se pak musela pitvořit a sypat si popel na hlavu! Sama to znám, šeptala jsem jí v místnosti plné spolupracovníků a nenapravitelných básníků, jako jsem já, sama to znám... Mám taky maminku v nemocnici, už kolikátý rok...

Kolikátý rok? Sedm let je to. Jednou za týden nervy drásající návštěva, všechno, co přinesu, lačně spolyká přímo přede mnou a stěžuje si na sousedky, že jí všechno snědí. Její sousedky jsou nicméně ležáci, jak mi sdělila vrchní sestra, tak jak si může takhle stěžovat? Bylo by lepší, kdybyste vůbec nechodila, nerozrušujte nám tady pacienty. Přesně takhle to řekla. Nedávno mi to zopakovala, Tima byl nemocný, přišla jsem po měsíci: Skutečně nechodte. Trvám na tom.

A Andrej zase navštěvuje mě, dělá si nároky. Bydlí u ženy, jen si u ní pěkně zůstaň, ale chce peníze. Nač je potřebuje? No na co, ptám se, vysáváš matku, bereš je babičce Simě a chlapečkovi? Na co, na co, říká, no dobře, tak já pronajmu

svůj pokoj a i bez tebe budu mít spoustu rublů. Jaký tvůj pokoj, rozhazuju už pokolikáté rukama, jaký pokoj, všichni jsme sem přihlášení: babička Sima, já, Aljona s dvěma dětmi a teprve potom ty, a přitom žiješ u manželky. Máš tady nárok na pět metrů. A on akurátně počítá nahlas: Jeden patnáctimetrový pokoj stojí tolik a tolik, neznámo proč si trvá právě na téhle šílené sumě, když to vydělíme třemi, bude to tolik a tolik rublů a třicet tři kopějek. Dobře, souhlasí, za celý byt platíš ty, tak to poděl šesti a jednu část odečti. Dohromady jsi mi tedy každý měsíc dlužná přesně milión rublů. No dobrá, Andrucho, říkám mu, v tom případě na tvoje jméno zažádám o příspěvek na bydlení, je ti to vhod? V tom případě, říká mi, oznámím, že už dostáváš alimony od Timkova fotříka. Chudák! Neví, že já nic nedostávám, ale kdyby to zjistil, kdyby to zjistil... V tu ránu by šel k Aljoně do práce udělat virvál a podávat ani nevím jaké žádosti. Aljona všechny tyhle okolnosti zná a pro jistotu se drží zpátky, a já mlčím. Bydlí kdesi v podnikmu i s dítětem. Za co? Můžu to spočítat: alimony dělají tolik a tolik rublů. Pro svobodnou matku příplatek tolik rublů. Na mateřské dostává první rok ještě tolik a tolik rublů od podniku. Jak žije, to mi nejde do hlavy. Možná za byt platí otec jejího děcka? Když jsme u toho, ve skutečnosti tají, s kým žije a jestli vůbec s někým žije, jenom naříká, tedy naříkala při těch dvou návštěvách, kterými nás po porodu poctila. Bylo to jako shledání Anny Kareniny se synem a já přitom sehrála roli Karenina. Toto shledání se uskutečnilo proto, že jsem si povídala s holkama na poště (jedna žena je asi mého věku),